

מאמרים של אבי

גן עדן כסמל מקראי

לישראל, העבודה ברובה אינה אלא סיכום של הנאמר בשיעור, אם
הנאמר אינו מבטא נאמנה את כוונותיך, הרי זה טעות שלי, הערותיך
והארותיך חשובות לי מאוד בפרט בחלקים בהם הרחבתי מהבנתי. *

עבודת סיום קורס

עבור : ד"ר ישראל רוזנסון

מגיש : אבי סבאג

תשס"ב

* העבודה מובאת עם הערותיו בכתב יד של ד"ר ישראל רוזנסון.

חלק ראשון המונחים עדן וקדם במקרא

המונח עדן במקרא

בבראשית פרק ב' 8 המונח עדן מופיע לראשונה: "ויטע ייוד אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר", ומובנו הפשוט הוא שם מקום (בקדמת המקום עדן נטה ה' גן) כך גם מפרש ראב"ע במקום "ויטע וכבר נטע גן במקום שנקרא עדן, מפאת מזרח, ועתה שם בו האדם", ביחס לפרשנות המילה עדן ישנם שתי² אפשרויות: 1) על פי מילה דומה באכדית משמעו מדבר ושממה, ואז פירושו שבמקום מדבר נטע ה' גן (מעין נווה מדבר), 2) עדן לשון עידון, במקום שהיה מעודן ומשופע בו ניטע הגן.

הגן עצמו שניטע בעדן הוא מקום שופע עצים, ונהר גדול יוצא ממנו, וכך מפורש בכתוב:

ויצמח ייוד אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשיים שם 9 - 10. במילים אחרות מקום עם שפע כלכלי עצום.

חשוב לציין כי מקום זה שופע גם בעיות וסכנות, ובראשם הגאווה בה עשוי כל בעל עושר להכשל, וזה אכן סופו של אדם הוא נשלח (מגורש) מג"ע, כנראה האדם לא מתאים למציאות זו, (עד אשר יחליט הקב"ה אחרת) ובפתח הגן שוכנו הכרובים ולהט החרב המתהפכת, למנוע כניסה לגן, איזכור נוסף ואחרון בבראשית מופיע אצל קין, לאחר חטאו "וישב בארץ נוד קדמת עדן" (ד' 16) גם הוא מחוץ לג"ע, אך יתכן ועדיין לוטש עיניו לשם, - "קדמת עדן" !

מכאן והילך מופיע המונח עדן בזיקה למונח בבראשית בשני אופנים:

1. כתאור למקום בעל שפע, כגן, כנווה מדבר.

כך נמצא ב:

◆ ישעיהו פרק נ"א 3 כי נחם ייוד ציון נחם כל חרבתי וישם מדבר כעדן וערבתה כגן ייוד ששן ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה, עדן מילה מקבילה לגן ה', והפוכה למקומות שממה מדבר וערבה.

¹ מונח זה מופיע גם במונחים אחרים, כשם משפחה (כמו ישעיהו ל"ז 12) או בארמית זמן = עדן (כמו בדניאל ז' 12) ואין זה עניינו.

- ◆ יחזקאל פרק לו 35 "ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן והערים החרות והנשמות והנהרסות בצורות ישבר"
- ◆ יואל פרק ב 3 "לפניו אכלה אש ואחריו תלהט להבה כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה וגם פליטה לא היתה לך"

2. כסמל למצב של שפע, לאו דווקא בנתונים של גן ממש. במצב זה אורבת סכנת

הגאווה לנמצאים בו, מי שיכשל בה ישא עונשו כך נמצא ב²:

◆ יחזקאל פרק כח בתוך קינה על צור פסו' 13 "בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפוך ונקבך כך ביום הבראך כוננך, כאן השפע אינו עצים ומים כמו בבראשית אלא אוצרות טבע, שפע זה מוביל לגאווה וכך בהמשך "גבה לבך". והעונש לא מאחר לבוא "ואוצא אש מתוכך היא אכלתך ואתנך לאפר על הארץ לעיני כל הארץ"

◆ יחזקאל פרק לא בנבואה אל פרעה מוזכרת תפארתו של אשור כעץ נישא בעצי היער בתאור ארוך ומפורט כך בפסו' 3 "הנה אשור ארץ בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו", אפילו כל עצי עדן קינאו בו ! בפסוק 9 "יפה עשיתיו ברב דליותיו ויקנאהו כל עצי עדן אשר בגן האלהים ובעקבות כך חטאו ועונשו בצידו, בפסוק 10 "לכן כה אמר אדני ידוד יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו אל בין עבותים ורם לבבו בגבהי חטא גאווה כה מפורש! ועונשו 11 יואתנהו ביד איל גיים עשו יעשה לו כרשעו גרשתהו".

האמור כאן הוא במקום שיש רמיזה גלויה לגן עדן ע"י שימוש במינוח דומה, אמור מעתה כל מקום בו מצוי שפע וגדולה נסיון גדול לאדם היחטא בחטא הגאווה?

²מופיעות בדעת מקרא על אתר.

³המובא כאן ציטוט עיקרי הדברים, ועיין עוד בפנים באורך.

המונח קדם במקרא

השורש קדם משמעו לפני⁴.

ניתו למצוא משמעות זו כרונולוגית (לפני בזמן) כר ב:

- ◆ ישעיהו פרק מה 21 "הגידו והגישו אף יועצו יחדו מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלוא אני ידוד ואין עוד אלהים מבלעדי אל צדיק ומושיע אין זולתי"
- ◆ מיכה פרק ה 1 "ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאתיו מקדם מימי עולם" (כאן ברור כי מקדם מקביל ל מימי עולם).

ניתו למצוא גם במשמעות מלפנים, פני הדבר (ההפך מאחור) כר ב:

- ◆ ישעיהו פרק ט 11 "ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה" (מקדם מובן הפוך למאחור)
- ◆ תהלים פרק קלט 5 "אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה"

הוראות נוספות של שורש זה מיהר, היה לפני אחר, או קבלת פנים כר ב:

- ◆ יונה פרק ד 2 "זיתפלל אל ידוד ויאמר אנה ידוד הלוא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנן ורחום אך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, נראה כי קידמתי = מיהרתי.
- ◆ דברים פרק כג 5 "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים.." קדמו כאן מובנו קבלת פנים.

שורש זה נמצא במקרא גם בארמית ומובנו לפני או מלפני כר ב:

⁴במקרא ישנם דוגמאות רבות במאמר זה מוצגות דוגמאות בלבד.

זיכרון לאבי - מאמרים של אבי

♦ דניאל פרק ו 11 יודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתה וכיין פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתנה ביומא הוא ברך על ברכויה ומצלא ומדא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנהי

הראשון לפני ה', השני לפני במובן כרונולוגי לפני זמן.

שימוש מרכזי בפועל זה נעשה להגדיר את צד מזרח - קדמה.

יש להעיר כי היחס לכיוונים במקרא הוא כאדם העומד שפניו (קדמתו) למזרח הצד האחורי שלו למערב, ימינו לדרום (המילה תימנה שמשמעו דרומה דומה לימין) ושאלו לצפון.

להלן דוגמאות מובהקות:

♦ תהלים פרק פט 13 יצפון וימין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו , (ימין = דרום)

♦ זכריה פרק יד 8 יהיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה, (הקדמוני= המזרחי, האחרון = המערבי).

נראה כי הכיוון החשוב הוא קדם - לשם הפנים נשואות! ונשאלה היא מדוע דווקא כיוון זה הוא החשוב?

אתייחס לזה בקצרה, בימינו אנו נעזרים במפות "מוצפנות" היינו הכיוון העיקרי עבורנו הוא הצפון, והסיבה היא כי קל לזהותו ע"י הכוכבים (כוכב צפון ועוד), וכן המצפן מראה כיוון זה, בעולם העתיק דווקא המזרח היה הכיוון המרכזי, שזוהה ע"י זריחת השמש, ובעקבות כך אף הפך לבעל חשיבות דתית (למי שסגד לו).

נראה לעניות דעתי כי טרמינולוגית המקרא אכן משתמש באותם מונחים, אך מתנגד למשמעותם הדתית! וההוכחה המרכזית לכך היא כי קודש הקודשים נמצא במערב (הכיוון ההפוך!!!), ובלשון חז"ל "שכינה במערב".

ביחזקאל אנו מוצאים ראייה ברורה לענין, בתאור אחת התועבות הגדולות נאמר בפרק ח 16 "ויבא אתי אל חצר בית ידוד הפנימית והנה פתח היכל ידוד בין האולם ובין המזבח

כעשרים וחמשה איש אחריהם אל היכל ידוד ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש".⁵

העולה מכאן: במקרא נמצא שימושים רבים לשורש קדם, בדרך כלל לא נתמה על מגוון הופעותיו, אלא במקום בו נמצא הופעה זו כמורה על כיוון, והיא אינה תואמת את המציאות הגיאוגרפית.

כך בבראשית פרק יג ו' ו' ייבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו. והרי פניו של לוט למזרח (סדומה) ולא מהמזרח? בהמשך נדון קצת בסוגיה זו.

חלק שני השתקפות סמלים מגן עדן בפרשיות מקראיות

1 - הפרדות לוט מאברהם בראשית פרק יג

אחר ריב הרועים, מציע אברהם ללוט לבחור כיוון ימין או שמאל (צפון או דרום), לוט מעדיף כיוון אחר לגמרי שם, 10 - 11 וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת ידוד את סדם ואת עמרה כגן ידוד כארץ מצרים באכה צער: ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו, פסוקים אלו רוויים בביטואים "מגן עדן", להלן מס' הקבלות:

פרשת גן עדן	הפרדות לוט
ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה	כי כלה משקה
ותרא האשה כי טוב העץ למאכל	וישא לוט את עיניו וירא

⁵במשנה, כחלק מתיאור שמחת בית השואבה האידיאלית מופיע גם תיקון לחטא זה, במסכת סוכה פרק ה משנה ד "הפכו פניהן למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ופניהם קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו ר' יהודה אומר היו שונים ואמרין אנו ליה וליה עינינו"

כגן ידוד

ויסע ידוד אלהים גן בעדן

ויסע לוט מקדם

מקדם וישם שם את האדם אשר יצר:

בעוד אברהם ממשיך את חייו כרועה - נווד, לוט נמשך לסדום, לעיר, בשלב ראשון "ויאהל עד סדום" עדיין באהל בקרבת סדום, ובהמשך כתושב בבית בעיר עצמה וניתן להגדיר זאת כרצון לחזור אל ג"ע, נגד הכרובים! נגד רצון ה'!

ביחס לביטויים המקבילים: "משקה" מתאר שפע מים מלמטה, ולא חקלאות תלויה בגשם - "חסדי שמיים", המונח "יירא" לדעתי קשור לחטא התאוה, לא הייתי אומר זאת בכל מקום, אך כמדומה כי כאן זאת מוכח. אין הרבה מה לומר על "גן ה'" זו הקבלה מובהקת, ביחס למונח "מקדם", כפי שצויין קודם יש כאן בעיה גאוגרפית להלן סקירה קצרה על הנאמר:

רש"י על אתר צייר מפה שאינה תואמת את המציאות (ולפיה אכן פנה מערבה), והביא מדרש אגדה בצידה, "מקדם - נסע מאצל אברם והלך לו למערבו של אברם, נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשר לא באברם ולא באלהיו", נראה כי גם המדרש שהביא התקשה בכיוון ולכן בחר בפירוש אלגורי. פרופסור יהודה אליצור התייחס לסוגיה זו,⁶ וטענתו היא כי "מקדם" כאן - תיבה שפשוטה כמדרשה, מעניין שהביא תרגומים שהתעלמו מקושי זה וכתבו בפשטות כי כיוונו למזרח.

לפי הכיוון הספרותי, נוסף ונשאל למה בכלל מופיע הכיוון (ניתן היה לכתוב ויסע משם) את הכיוון נבין לבד! אלא נראה כי תפקיד המילה כאן ליצור תזכורת נוספת להוויית ג"ע כמו יתר הביטויים.

2 - קהלת

אחר הפנמת הסמלים של ג"ע בבואנו לקרוא את הפרק השני בקהלת ניתן להתרשם כי קהלת ניסה ואף בנה לעצמו גן עדן, כאמור ג"ע מאופיין בריבויי עצים, שפע מים, או כל שפע

⁶ אליצור, "ישראל והמקרא", ירושלים תש"ס, עמ' 25 - 30. במאמרו הביא גם תרגומים, שהתעלמו מקושי זה וכתבו כי כיוונו למזרח (נאמנות לפשט, שלא מתאימה כאן כלל ועיקר).

אחר גם עבדים ושפחות וכדו' להלן חלק מהפסוקים ובהם מודגשים האיזכורים המפורשים של ג"ע אם כי השפע בא לידי ביטוי בעצם יצירת המעצמה הזו.

קהלת פרק ב 3 - 11:

יתרתי לבבי למשוך בין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחזו בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם: הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים: קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם: כנסתי לי גם כסף וזהב וסגלתי מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות: וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי: ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש:

אנו נפגשים בשלמה המלך, שכמלך היה לו אפשרות ליישם את כל העולה ברוחו, נראה כי עצם היוזמה אינה פשוטה כלל ועיקר, שהרי את אדם הראשון הניחו בג"ע הוא לא יצר אותו! ואילו שלמה בונה פה בעצמו ג"ע כוחני! שההנאה ממנו כרוכה בהחזקת עבדים תחתיו. מה גם שלא ברור כי ממלכת שלמה בנויה על נהר שופע מים.

לצד ניתוח זה בו יש ביקורת גלויה⁷ על מעשה שלמה, יש רק לומר כי שלמה אכן הבין כי יזכה הבל ורעות רוח! ואולי אף נאמר כי הבין לאיזה פן של גן עדן יש לשאוף, ומסקנתו בסוף

הספר:

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם:

3 - שיר השירים

הדמיון לג"ע במגילה זו בולט לעין, מציאות הדוד והרעיה בתוך תפאורה של גנים ופרדסים המקבילים מאוד לאדם וחווה אשתו בגן עדן, להלן מס' פסוקים מפרק ד :

⁷אגב, בתחילת הפרק אומר שלמה "תרתי בלבי..". גם הקונטציה לצמד זה אינה חיובית ביותר - "ולא תתורו אחרי לבבכם".

זיכרון לאבי - מאמרים של אבי

יגן נעול אחתי כלה גל נעול מעין חתום: שלחך פרדם רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים: נרד וכרכם קנה וקנמן עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים: מעין גנים באר מים חיים ונולים מן לבנון: עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יולו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.

בפרשה זו נראה כי יש "תיקון"⁸ מסוים!

כאשר עוסקים בחטא ג"ע בדרך כלל ממקדים את החטא באכילה מעץ הדעת או במילים אחרות - הפרת צו ה', ישנו צד שנראה כאילו לא הודגש מספיק והוא יחסו של אדם לאשתו, איננו מוצאים בכל הסיפור דיאלוג בין אדם לחוה! ניתן אולי לחדש ולומר כי במידה רבה החטא תלוי בחוסר תקשורת זו, שהרי אדם הוא זה שקיבל את הציווי והעדר שיח תקין עם אשתו (ואולי העברת צו ה' בדיוק) הוא זה שגרם לה להכשל, עיקר הטענה היא כי חוסר תקשורת זו יסודה בהתנשאות (אדם מתנשא אינו מעוניין בשיח עם רעהו, שבעיניו נחות ממנו), כך גם נקרא את כפירתו בטובה של אדם אחר החטא "האשה אשר נתתה עמדי", אמירה "צורמת" המבליטה יחס של התנשאות, ופגיעה בחלש.

בשיר השירים נקודת התקשורת מאוד בולטת, כבר בהתחלה (פרק א 2) אנו נתקלים בפסוק "ישקני מנשיקות פיהו", מלבד הקירבה הפיזית העזה, הפה הינו גם מוצא הדיבור! וכן לאורך כל המגילה אנו מוצאים שיח גדוש ביטויי חיבה ואהבה.

4 - נחש הנחשת

(ניתוח הזיקה לג"ע מדעתי, על סמך הכלים שרכשתי בשיעור)

הטענה: "למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל", מזכירה את חטא "עץ הדעת", ביסוד שניהם אי הסתפקות במה שניתו לאדם! על אדם ואשתו נאסר עץ אחד באכילה! וגם בזה לא עמדו! לעם ישראל במדבר אולי לא היה שפע ג"ע אך ראוי היה להסתפק בו⁹, נוסף לה הביטוי בתחילת הפסוק "למה העליתנו ממצרים למות

⁸ביסוד דברים אלו עומדת תפיסה כי ג"ע אינו מושלם, גם שם כמו בכל המציאות כולה יש מה לתקן!
⁹בתורה מתואר המן: שמות פרק טז 31: "ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפחת בדבש" ובמקום אחר במדבר פרק יא 7-8 "והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח: שטו העם

במדבר העם רוצה מצרים! מצרים עבורנו משקפת את ג"ע¹⁰, את אותו השפע, בניגוד גמור למדבר המבטא "תוהו" ושממה.

כאן בא העונש, ונראה כי ניתן לענות לשאלה מה ראה ה' לבחור בנחש ולבצע את העונש על ידו? נראה כי הנחש אויב האדם מאז החטא ויאיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקבי" בכל מקום שנפגוש בו מיד נזכר בג"ע, יתכן ויהיה זה לתיקון¹¹, אך יתכן וזה יזכיר את החטא לשלילה, כך פני הדברים אצלנו. הנחש אמור להזכיר לעם את חטא ג"ע!!!

אמנם בחטא ג"ע העונש לא אחר לבוא, הקב"ה החליט להוציא אותנו מג"ע, והוא גם יחליט מתי ראויים אנו לשוב לשם¹² אך אצלנו ניתן מקום לתיקון, ומעניין כי התיקון נעשה ע"י נחש! וכאן חוזר המסר: פנינו לתיקון, באותם כלים ובאותם גורמים בהם ניתן לקלקל, בהם עצמם ניתן לתקן.

את נחש הנחושת נפגוש שוב במלכים ב פרק יח 4 "הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבת וכת את האשרה וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשת", פסוק זה נאמר על חזקיה מלך יהודה, בני ישראל נתנו עיניהם בנחש הנחשת, ולא שתו ליבם לגורם הישועה האמיתית!

עכשיו נבין טוב יותר את מאמר חז"ל במשנה מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח :

"וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים"

יהי רצון שנזכה להתחבר לגן עדן

בצידו החיובי - לתיקון.

ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן", וודאי לא מתאים לטענות בני" - "לחם קלוקל".

¹⁰ כאמור לעיל, הפסוק "כגן ה' כארץ מצרים" מחזק מאוד ראייה זו.

¹¹ כמו בישעיה יא 8 "ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה" שם רואים תיקון.

¹² במשכן ניתן לראות חזרה מסויימת, שם כמובן ע"פ צו ה', ואכמ"ל.

לסיום רציתי לומר למדתי רבות במהלך השיעורים, התחדשה לי השקפה מאלפת ועל כך נתונה לך תודתי.

אבי
 יפה גזיני עזרתי להקניתי מה עזרה לי מאוד. ומעלה אין לי מילת של
 מיל של כותלת. ואלו צאי, שם הואי וחסדנין פרו מה. לה ציית לנין את
 יובאנציוס הסמלי העשירי (המאמון הגלום קולא, וצנין לנין סמל מילתי - הסדר!
 נצוני אמי, מן נכס בעקולת הקולא, ומעלה עם זהה, כמלכה למספית
 ומאמתי. אדעים בו חילם הינן (מצא אל הדלם!! נדפנימ כוללת, הולגיל
 יבאנים. בקול) יל מלמ ארלוו הסדרה הנה. לא נכדי ואנים פטי נלעג
 את הנין במסמל ופולגיל. מסולת נלהמקולת נובת כלמל מוכב ילני
 את הוויניו נופטי נולגיל להקניו. במובן זה יל בקול מלבו מן
 נחניגיל ואל כנין חלקים אהוויני.
 עזב היינו מחבק את הקולת העצבים בזמן. אין זה זמן של שנתים ואלו נופנים
 מובנים בו, עצבים אתו לא! ואלו יל לעזו - מלמ להאדם אל הלצה הוא,
 רבנן הובן הנין מלמ אלני מוהיק, מצע אהמילתו האמוני, ומכאן
 מלגה סמליתו עם נלתיאם אמוני.
 מן מסופו, נלמ! דמורה האניאם - לנין הובן הנין ונצלה מוכב
 ילני וילני!

מטלת סיוּם

קורס : המקום הקדוש

עבור : ד"ר ישראל רוזנסון

מגיש : אבי סבאג

שנה : תשמ"א

הקדמה

התדגשות - עם ישראל הולך להכנס לארץ המובטחת..

בבואנו ללמוד את ספר יהושע הציפיה היא בדרך כלל למצוא פרטים על כיבוש הארץ חלוקתה והתנחלות בה, זהו אמנם החלק הארי בספר אך ישנו פרט חשוב שגם אם משום מה לא עולה במחשבה ראשונה חובה לבודקו, והוא - מהו המקום הקדוש המלווה את עמ"י בתקופה זו ?

בסקירה קצרצרה ניזכר כי עד הציווי על המשכן נראה שלא היה מקום מוגדר לעבודת קורבנות, אנו נתקלים בתורה רק במספר מקומות במזבחות פרטיים, ובעצם עמ"י נכנס לארץ עם הבטחה ל¹³מקום אשר יבחר ד' " מקום עלום שיתגלה רק בסוף ימי דוד, ובנתיים המשכן הוא המקום המוגדר לעבודת הקורבנות - והוא כרגע נייד.

כאן נעשה מעקב אחר הארון בכניסה לארץ בספר יהושע:

בפרק ג' אנו קוראים על טקס מרשים של מעבר הארון את הירדן .

בפרק ה' עמ"י חונה בגלגל, ואף כי לא מצויין נראה ברור כי המשכן לצידו .

(בפרק ו' הארון שותף בכיבוש ירחו)

בפרק יח' (באופן קצת מפתיע אחר כיבושים רבים באמצע החלוקה) אנו נתקלים בפס' א' :

ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפניהם:

פסוק זה אף שנראה תמים למדי, מסתבר שהוא בעל משמעות רבה, כאן בפס' מצויין שהטקס נעשה בהקהלת "כל עדת בני ישראל", על חשיבות השכנת אוהל מועד במקום אחד נלמד דווקא ממקום אחר (אולי קצת לא צפוי).

פרק כב' בו עיקר עיסוקנו, בו נלמד על חשיבות המשכן במקום אחד, מתוך שלילה תקיפה ! של אופציה אחרת.

בעבודתנו זו ננסה לנתח את העולה מפרק כב' ואיך זה מאיר על פרק יח' פס א'.

¹³ דברים פ"ב הפרשיה באריכות

שאלה ראשונה בה נעסוק היא יחס הפרשנים לפס' א' בפרק יח'

בראשונה נצטט את דברי רש"י על אתר:

וישכינו שם את אוהל מועד - שעשו נמדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמען ויריעות מלמען כך שנינו בשמיטת קדשים:

והארץ נכבשה לפניהם - משנקבע המשכן הימה הארץ נוחה ליכנס לפניהם:

רש"י מתייחס לשתי נקודות :

בעקבות חז"ל טכנית סוג הבניה : אבנים ויריעות.

היחס לסוף הפס' - בזכות קביעת המשכן קל היה לעמ"י להמשיך בכיבוש.

דברי רד"ק :

רד"ק יהושע פרק יח

ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד - זה היה אחר י"ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי"ד שנים אלו היה אוהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז"ל כי עשו בית של אבנים מלמען והיריעות מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בחוף היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בחוף היריעה ועוד ראו זה מן הכתוב שאמר ומציאנו בית ה' שילה אלמא בית הוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם אלמא אהל היה הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמען והיריעות מלמעלה והיה שם בשילה שפ"ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם:

רד"ק מתייחס למס' נקודות :

זמן השכנת אוהל העדות - לאחר 14 שנים¹⁴.

כרש"י מתייחס טכנית לסוג הבניה (ומוסיף ראיות חז"ל).

זמן קיומו של הארון עד חורבן שילה (389 שנים ע"פ סדר עולם).

דברי רלב"ג :

והנה זכר אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד ולקחוהו מהגלגל ..

נקודה חשובה אותה מעלה רלב"ג, שלא מופיע (אך נראית ברורה) היא מוצא הארון - מהגלגל.

¹⁴ מספר זה לקוח מחז"ל, אין בכוחי כרגע ואין זה מענין המאמר לעסוק בסוגיה זו.

דברי מצודת דוד :

והארץ נכבשה - מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה במלכת בני יוסף עורס ה' וכנשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ"ש למעלה:

מצודת דוד מעלה נקודה שכבר ראינו ברש"י, אך אצלו ביתר בהירות, מעת השכנת אוהל העדות היתה יותר עזרת ד' בהמשך הכיבוש.

דברי ר' יוסף קרא :

ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפנייהם: כיבוש הארץ גורם לוישכינו שם את אהל מועד שמשנכבשה לפנייהם הארץ נחמה שילה מקום שכינה כדכתיב "ועצרתם את הידן וישבתם בארץ אשר ידוד אלהיכם ממחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מקניז וישבתם בטח: והיה המקום אשר יבחר ידוד אלהיכם צו לשכן שמו שם שמה תצילו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולמיכם וצחיתם .."

בדברי רי"ק הוא מזהה את המקום אשר יבחר ד' כשילה ("המקום" שלעיתים נתפס רק כביהמ"ק, מסתבר שעוד לפניו הוגדר "מקום" אם כי זמני), הוא גם מתייחס לסוף הפס' ומפרשו שאחר הכיבוש הגיעה הזמן לבחור מקום (מפרשו הפוך מכיוון רש"י)

(כהערה אוסיף שתי פרשנויות לסיפא של הפס' "והארץ נכבשה לפנייהם", המלבי"ם מסביר כי החלק הדרומי ששם היה משכן שילה כבר נכבש לכן יכלו להשכינו וזה אולי מסביר למה השכנת המשכן מופיע באמצע ההתנחלות, הגר"א כותב כי ה"ארץ" כוונתו רוב הארץ, וזה עונה לשאלה הרי לא נכבשה כל הארץ?)

לסיכום דברי הפרשנים

מצינו התייחסות לזמן השכנת אהל העדות, וכן למשך קיומו בשילה, ועוד ע"פ חז"ל כאמור לסוג הבניה, נקודה נוספת שהתייחסו לה הוא היחס בפשט בין שתי חלקי הפס', ובכלל למיקום בספר בו מופיעה השכנת אוהל העדות.

אך כפי שצויין לעיל כאן חשיבות המקום כאילו ברורה (מה שגורם לרבים מהקוראים קצת לפספס, כן .. צריך להתלהב המשכן מגיע למקום קבע בארץ הקודש), רק שנגיע לפרשה בה תהיה הו"א ליצירת מקום נוסף שם אי"ה נבין הרבה יותר !

מכאן נעבור לפרק כב'

(ט) וישבו וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד אל ארץ אחותם אשר נאחזו בה על פי ידוד ביד משה:

(י) ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן מזבח גדול למראה:

(יא) וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען אל גלילות הירדן אל עבר בני ישראל:

(יב) וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא: פ

(יג) וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד את פינחס בן אלעזר הכהן:

(יד) ועשרה נשאים עמו נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל ואיש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל:

(טו) ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד וידברו אתם לאמר:

(טז) כה אמרו כל עדת ידוד מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי ידוד בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בידוד:

(יז) המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת ידוד:

(יח) ואתם תשבו היום מאחרי ידוד והיה אתם תמרדו היום בידוד ומחר אל כל עדת ישראל יקצף:

(יט) ואך אם טמאה ארץ אחותכם עברו לכם אל ארץ אחות ידוד אשר שכן שם משכן ידוד והאחוז בתוכנו ובידוד אל תמרדו ואתנו אל תמרדו בבנתכם לכם מזבח מבלעדי מזבח ידוד אלהינו:

(כ) הלוא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו: פ

(כא) ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל:

(כב) אל אלהים ידוד אל אלהים ידוד הוא ידע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל בידוד אל תושיענו היום הזה:

(כג) לבנות לנו מזבח לשוב מאחרי ידוד ואם להעלות עליו עולה ומנחה ואם לעשות עליו זבחי שלמים ידוד הוא יבקש:

(כד) ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולידוד אלהי ישראל:

(כה) וגבול נתן ידוד ביננו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק בידוד והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את ידוד:

(כו) ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המזבח לא לעולה ולא לזבח:

(כז) כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דרותינו אחרינו לעבד את עבדת ידוד לפנינו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בידוד:

זיכרון לאבי - מאמרים של אבי

(כח) ונאמר והיה כי יאמרו אלינו ואל דרתינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מובח ידוד אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח כי עד הוא בינינו וביניכם:

(כט) חלילה לנו ממנו למרד בידוד ולשוב היום מאחרי ידוד לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח מלבד מזבח ידוד אלהינו אשר לפני משכנו: פ

(ל) וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם:

(לא) ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה היום ידענו כי בתוכנו ידוד אשר לא מעלתם בידוד המעל הזה או הצלתם את בני ישראל מיד ידוד:

(לב) וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר:

(לג) וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד ישבים בה:

(לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי ידוד האלהים: פ

סיכום הפרשה : שתיים וחצי השבטים הולכים לאחוזתם בעבר הירדן המזרחי, בדרכם בגלילות הירדן בונים "מזבח גדול למראה", בני" (יתר השבטים) שומעים ומיד מכינים כוונות צבאית רצינית "לעלות עליהם לצבא", אך לפני כן שולחים נציגות נשיא מכל שבט ובראשם פנחס בן אלעזר לבירור הענין, בהגיעם פורצים הנציגים בהאשמה שעיקרה טענה כלפי שתיים וחצי השבטים על מעל ומרד ועזיבת ד' ("לשוב מאחרי ד'"), במהלך האשמה הם מזכירים את עון פעור והנגף בעקבותיו, הם אף מעלים אפשרות שמא "טמאה ארץ אחוזתכם" ומציעים להם תחזרו אלינו, ולסיום מזכירים גם את חטא עכן בדגש שגם אם אדם אחד חוטא כולם סובלים, תגובת שתיים וחצי השבטים היא שאין כוונתם לבנות מזבח להקרבה אלא כל כוונתם בניית מזבח **למראה** שיהיה עד לדורות לשייכות הגרים בעבר הירדן המזרחי ליושבים מהעבר השני, טענתם זו הנובעת מדאגתם אכן מתקבלת על הנציגים ובהמשך על כל ישראל, וב"ה הסוף טוב.

כאן נרצה לשאול אולי בפשטות "מה רע" במקום מקודש נוסף, ואולי אדרבא למה לא?

רש"י בפס' יב' מביא סיבה "הלכתית" פשוטה - כיוון שהחל מזמן שיש למשכן מקום קבוע נאסרו הבמות כמובא בספר דברים פרק יב :

(יא) והיה המקום אשר יבחר ידוד אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לידוד: ... (וג) השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה: (יד) כי אם במקום אשר יבחר ידוד באחד שבטך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה:

פרשנים נוספים התייחסו לאיסור זה הרד"ק מצטט גם את המקור במשנה מסכת זבחים פרק יד משניות ד - ו :

"עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות.. משהוקם המשכן נאסרו הבמות... קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים קדשים קלים בכל מחנה ישראל: באו לגלגל והותרו הבמות קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים קדשים קלים בכל מקום: באו לשילה נאסרו הבמות".

ר"ק בפירושו לפס' טז' להבנתי מתייחס לחטא אחרת בהחשיבו חטא זה כע"ז, (אם כי ניתן להסביר שעצם הקרבה בבמות היא ע"ז, עכ"פ עבורי לומר ע"ז נשמע חמור יותר מאיסור (במות)

אי אפשר בלי הרלב"ג שמעבר להגדרת איסור הלכתי של במות מסביר בעומק את הטעם בפירושו לפס' יטז אחר שמביא את איסור הבמות ומקורו מנמק "כי הכוונה בשלא יעבוד ד' יתברר כי אם במקום אחד היא להורות על היותו אחד¹⁵. כמו שביארנו בביאורנו לתורה, וזה הפך מה שעשו ישראל כשנשקעו בע"ז עד שתמצא שכבר היו להם בתי ע"ז בכל עריהם, אמר הנביא מספר גנותם "כי מס' עריך היו אלוהיך יהודה".

נראה כי סוגיה פרשנית זו נותחה היטב ע"י **האברבנאל** שהזכיר את מרבית הדברים ואף הוסיף, סיכום דבריו: השבטים שלא קלטו נכון את כוונת שתיים וחצי השבטים, חשדום (בתרתי 1) היפרדות מעמ"י "כאלו הם עם אחר מפוזר ומפורד מהם" - וזה חידוש! 2) בניית מזבח הקרבה "פשע נגד האלוהים" בלשונו, איסור הבמות נחשב ע"ז!

ואף הוא מביא טעם כרלב"ג, בלשונו: "והיה יחוד המקום האלוהי מורה על יחוד השוכן בו יתברך, ולכן היה מנהג עובדי ע"ז לזבוח בכל מקום"..

חידודים ספרותיים בפרשה:

? פס' י' יא' :יזבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן מזבח גדול למראה: וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו.., לדעתי קצר ברור בתקשורת, הללו בונים בדגש על מראה, ומסתבר כי כל הרואה מזבח זה מבין שאינו להקרבה (וכך דייק המלבי"ם) והללו ניזונים משמועות (מוסר ההשכל די ברור).

? ויקהללו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא "מילים אלו בדיוק הופיעו בפרק יח' פס' א' "ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפניהם" ואין זה מפתיע בני" התקהלו בראשונה בשילה להשכנת אוהל העדות, ועכשיו למנוע אפשרות של מקום "מתחרה".

¹⁵ נראה כי גם חז"ל שחידשו את התפילה בבתי כנסת, ברור היה להם להקפיד על כיוון אחד.

יִיקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בניתנו כי ידוד האלהים הפרשנים עמדו על כך שזה מקרא קצר, איך נקרא המזבח? רש"י לדוגמא הציע עד, וזה מעניין שיש אוהל העדות שיש לפרשו ע"ש ארון העדות שבז"ל, ומזבח עד להעיד כי גם שתיים וחצי השבטים מעמ"י המה. מילים מנחות: השורש מעל 7 פעמים, השורש מרד 6 פעמים והביטוי "לשוב מאחרי ד' (באופנים שונים) - 4 פעמים !!!

סיכום העולה מעבודה זו:

אחר שאנו מבינים טוב יותר את משמעות בחירה של מקום מקודש אחד, דבר שכאמור מתחדד דווקא מפרשה בה יש הו"א ליצירת מקום נוסף (והדחיייה החריפה הנלוות), נראה כי ניתן לחזור לפרק יח' פס' א' ולקרוא אותו עם ההתרגשות המתאימה, כן.. הגענו לארץ התחלנו להתנחל ועכשיו אנו בוחרים מקום אחד ושם משכינים את אוהל העדות.. מי יתן ונחזור לימים כאלה.

תם ולא נשלם השבח לאל בורא עולם

**לישראל
תודה רבה על שנה נפלאה
בה זכינו להכיר
יהי רצון שנזכה להפנים וליישם
את המסרים היקרים בהם נגענו
אבי ודפנה**

¹⁶ ישנו פירוש נוסף ע"ש כך שד' נועד שם למשה.

אפלטון והאדמו"ר מפיאסצנה ביסודות החינוך

הבסיס לעבודה זו הוא קשר שמצאתי בין רעיון שעמדנו עליו בלימודנו בכתבי אפלטון בקורס, לתפיסה שלמדתי בכתבי האדמו"ר מפיאסצנה, ביסוד התפיסה תפקיד המחנך (הפילוסוף, האדמו"ר או כל מחנך אחר) : העתקת הראיה המצומצמת של האדם לתפיסה חושבת רחבה ומוצקה ! לענ"ד ראוי לכל אדם לעמוד על יסוד זה, ובפרט ראוי לכל מחנך לחנך על יסוד זה במיוחד בדור זה - דור של גירויים ראוותניים ומידיים, יש מקום לפתוח את השכל למחשבות מרוממות ומפותחות על מה שמעבר.

מטלת סיום קורס
פילוסופיה של החינוך
עבור שמואל ויגודה
התלמיד אבי סבאג
שנת תשס"א

הרעיון אצל אפלטון :

בתחילת הספר השביעי של "המדינה" מופיע "משל המערה" ואסכמנו בקצרה: במשל מתוארת מערה ובה בני אדם כבולים מילדותם בצווארם וברגליהם, ולפיכך אין הם יכולים לנוע ואף להניע את ראשם, מבטיהם מופנים לכיוון אחד בלבד, מאחוריהם בוערת אש וביניהם לבין האש מצוי שביל מוגבה שנבנתה עליו מחיצה, אנשים עוברים מאחורי המחיצה כשהם נושאים חפצים שונים ומשונים, האש מפילה את צללי החפצים על הקיר ממול המתגלה לנוכח עיניהם של הכבולים, אותם אנשים נושאי המשאות אף משמיעים מידי פעם קולות או רעשים וכך שומעים הכבולים את הד דבריהם המוחזר מקירות המערה, **הכבולים רואים צללים בלבד ושומעים הדים בלבד, אולם נדמה להם שהם רואים ושומעים את הדברים עצמם.** ביניהם מצויים חריפי מוח בעלי יכולת שכלית אינדוקטיבית, והללו מבחינים בסדר הופעתם של המראות והקולות ועל פיו הם יוצרים לעצמם הכללות, ולהכללות אלו הם קוראים ידיעה .

אם אחד הכבולים ישתחרר מכבליו ויוכרח להסב את ראשו לנוכח האש לכתחילה תסתנוורנה עיניו, הוא שרגיל לחזות בצללים בלבד יחשוב שמראה הצללים ברור יותר ממראה הדברים עצמם, רק כעבור זמן יצליח לראות את הדברים המוארים כפי שהם ואת האש.

אם אותו אדם יוצא בכוח מהמערה, ויבא אל אור היום שוב לכתחילה יסתנוור, ולאט לאט יתרגל לראות את הדברים המוארים באור השמש, הוא יתבונן בתחילה בבבואות על פני המים, בצל שמפילים האנשים שמחוץ למערה ולאחר מכן באנשים ובדברים כעבור זמן נוסף יוכל להסתכל בדברים שאור השמש משתקף בהם ביתר בהירות, בירח ובכוכבים, ולאחר מכן אף בשמש עצמה - מקור האור.

אותו אדם שזכה להתבונן בשמש חייב לחזור אל המערה ולספר לשוכני הכבולים את אשר ראה בכל שלבי עלייתו (חיוב מוסרי החל על הפילוסוף במדינה האידיאלית), אמנם בשובו למערה הוא יבחין בצללים במידה פחותה ממידת הבחנתם של שוכני המערה הרגילים בהם, הוא יהיה נלעג בעיניהם והוא צפוי לגינויים על דבריו, הוא יכעיס אותם בסיפוריו, ויתכן אף חשש שיפגעו בו, אך הוא חייב לשאת בהסתכנות זו.

גם אם קשה לקבוע מה הנמשל המדויק לכל פרט הכיוון ברור ! ההמון (כמו בני אדם הכלואים במערה) תופס רק את העולם הנראה (הצללים), ועל המחנך (הפילוסוף) לספר להם על העולם האידיאלי עולם המחשבות (מעניין כפי שצוין אף אם זה כרוך בסיכון, מעין - מסירות נפש לחינוך) .

הרעיון אצל רבי קלונמוס קלמיש שפירא - האדמו"ר מפיאסצנה :

להלן אביא ציטוטים מדבריו, וכן סיכומי דבריו בתמצית¹⁷ הלקוחים מהספר בני מחשבה טובה¹⁸, מהחלק סדר אמצעי ויסוד החברה:

באות א' - "כל עיקר חסרון של נפילת האדם הוא "ותשכח א-ל מחוללך" שנופל ממחשבתו ואינו ברה וחזקה תמיד.."

הגורם העיקרי המרחיק את האדם מא-לוהיו הוא השכחה אותה מפרש כמצב שהמחשבה אינה נקיה, לו היה האדם רואה וחש שנמצא לפני הקב"ה התנהגותו היתה שונה בתכלית.

באות ד' - מתיחס לשאלה "למה באמת אין לו לאיש מחשבה חזקה"? , הרי מחשבה על מציאות ה' אינה תלויה בשכל ומוח, רק אמונה פשוטה, ותשובתו "מפני שלא השתמש בו כראוי" - כמו כל כח בגוף שאם לא משתמשים בו הוא מתנוון, כך כוח המחשבה, אצל אדם שלא מפעילו לעיסוק באמונה כח זה נחלש.

באות ו' במקור זה בעיקר רציתי לעסוק ! הטענה שאדם שקוע בתפיסתו ובראיתו הגופנית והגשמית .. "עד שנולד מין עקשנות מוסתרה בליבו שלא יניח לזוז את עצמו כמלא נימא מידיעותיו הקודמות, ואיך נעלה את איש כזה ממעל לעולם ובשעה ששומעה דברים כגון אלו שמכחישים את ההרגל שלו חושב הוא בלבו ומכריז מהו אומר שזה העולם אינו גשם, ועוד זאת שאת עצמי איני מכיר, משוגע איש הרוח. זה עיקר החסרון שאי אפשר לך להגדיל את מחשבתך למחשבה טהורה בלי ציור ודמיון גופני , מפני שמכל מחשבה שעולה במוחך אתה דורש דמות ציור ודמיון גופני, יען שאתה מורגל רק במחשבות כגון אלו ואם לאו אין זה מחשבה אצלך.."

האדמו"ר מפיאסצנה מסביר שהאיש המרוחק מעולם הקודש לא יכול לראותו. מי שמתרגל לגשמיות אינו יכול לחוש את הקדושה, ולכן חטא שכחת ה' הוא חטא יסודי כל כך הוא מונע את ההתקרבות גם בעתיד, ואת תחושת הקודש.

לענ"ד דברים אלו מזכירים מאוד את דברי אפלטון במשל המערה, האדם הכבול במערה לא מוכן לקבל את הדברים אחרת ממה שרואה, וכאן אדם השקוע בעולם

¹⁷ בחיבור זה מופיעים רעיונות רבים הקשורים לענין (לעוסק בנושא מומלץ לעיין בחיבור), בעבודה זו אגע באחדים על קצה המזלג, ורק במה שנראה בעיני אאריך יותר.

¹⁸ ספר זה הינו הנחיה לחבורה (לצורך עבודת ה') אותה שאף האדמו"ר להקים, בספר ארבעה חלקים מטרת החברה, תוכן החברה, סדר אמצעי ויסוד החברה, סדר הדרכה וכללים

הגופני והגשמי לא יוכל להתרומם למחשבות מעבר לנראה , אנשי רוח נראים בעיניו
כמשוגעים !!!

לסיכום אומר:

במהלך העבודה שאלתי את עצמי מס' פעמים האם הקבלה זו ראויה ועד כמה היא
מדויקת, נראה לי כי גם אם בדקדוקי הדברים אין זהות מלאה, ושני גדולים אלו
עסקו בתחומים שונים, דומני שהם עוסקים ביסוד משותף כפי שהראתי, ואדרבא
המיוחד הוא שהאחד מגיע מעולמו הפילוסופי וטוען שלהמון קשה להתרגל לעולם
השכל, והשני מעולמו הדתי הטוען כי לאדם קשה להתרגל לעולם הרוח , ושניהם
מכוונים לאותו רעיון : שכלול המחשבה והתרוממות מעל העולם הנראה - הגשמי .

מי יתן ונזכה גם אנו לישום מחשבות אלו
ועל ברכי מחשבות מרוממות אלו נזכה גם לחנך אחרים.
אבי סבאג

הרחקה בנזיקין

בבא בתרא פרק ב משנה א

הקדמה

מקובל לראות את שלוש הבבות כיחידה אחת של מילי דנזיקין. עם זאת, נראה כי כל בבא עוסקת בתחום אחר של המגע בין בני אדם. מסכת בבא קמא עוסקת בעיקר בכל הנוגע למגע שלילי- מגע של נזק, בבא מציעא עוסקת במגע יזום (שומרים, מקח וממכר וכדו') בבא בתרא עוסקת במגע ההכרחי שנוצר עקב חיי שכנות ופעילות שגרתית.

פרק ב בדומה לפרק א' במסכת ב"ב עוסק בדיני שכנים נראה כי פרק א' עוסק ב-"מה לעשות" בכל הנוגע ליחסי שכנים בעיקר בבניה הנוגעת לשני הצדדים (השכנים) חיוב השתתפות בהוצאות הבניה וכדו'. פרק ב' לעומתו עוסק בכל הנוגע ל"מה לא לעשות" כדי ליצור יחסי שכנות תקינים מניעת והרחקת נזקים. סימן לרצף הפרקים ניתן לראות בכך ששניהם פותחים בכותל, בפ"א בניית כותל (חלק ניכר מהפרק) בפ"ב הרחקת היזק מכותל. סימן נוסף לקשר המהותי בין הפרקים הוא המעבר מהפרט אל הכלל בתחילה עוסקים בכותל אח"כ מתרחבים לעיסוק בחצר ולבסוף מגיעים לעיסוק בעיר. בתוספת ניתן לראות נושאים אלו המופיעים בפרקים א' - ב' מובאים ביחד במסכת בבא מציעא בפרק י"א דבר המעיד בברור על הקשר ביניהם.

כאמור המשניות בפרק ב', כחלק משאר המסכת, עוסקות בהתנהגות נורמטיבית, שיגרתית ולא בארועים חריגים של מזיק וניזק - ממילא אין איזכורים של נזק ותשלומים אלא הנחיות איך ליצור יחסים תקינים תוך צימצום למינימום את החיכוכים הנובעים מיחסי שכנות. ראייה לכך היא הביטויים "מרחיקין" "אא"כ הרחיק" המופיעים כמעט בכל משנה בפרק. ראייה נוספת אפשר לראות בכך שמידות ההרחקה הינן לרוב קבועות בצורה שרירותית ג' טפחים, ארבע אמות, ולבסוף 25 או 50 אמה מה שמראה שמדובר בהנהגה ולא במידות ספציפיות המאפיינות נזק. נושא המסכת (יחסים נורמלים בין שכנים) ישפיע גם על מהות הדין, אין מדובר בתורת התחייבות - נזק אלא באיזון בין שני הצדדים.

משנה א'

לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חברו
ולא שיח ולא מערה ולא אמת המים ולא נברכת כובסין
אלא אם כן דרדזיק מכותל חברו שלשה טפחים וסד בסיד

מרדזיקן את הגפת ואת הובל
ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים
מכותלו של חברו שלשה טפחים וסד בסיד¹⁹

מרדזיקן את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים
מן הכותל שלשה טפחים
ומרחיקין את הרחים שלשה מן השכב שהן ארבעה מן הרכב
ואת התנור שלשה מן הכליאי שהן ארבעה מן השפה.

מבנה משנה א'

המשנה מחולקת לשלוש יחידות שבכל אחת מהם חמישה פרטים. ההבדל בין החלקים הוא במידת ההרחקה הנדרשת. החלק הראשון מצריך הרחקה של ג' טפחים ו**בנוסף** לסוד בסיד.

החלק השני מצריך ג' טפחים או לסוד בסיד. החלק השלישי מצריך הרחקה ג' טפחים **בלבד**.

ניתן לראות שגם הפרטים בתוך כל חלק מסודרים בסדר קבוע ע"פ אורך המילים ובמקרה שהאורך זהה ע"פ סדר א"ב.

חלק א - בור שיח מערה אמת-המים נברכת-כובסין	ג' טפחים וסד בסיד.
חלק ב - גפת זבל מלח סיד סלעים	ג' טפחים או סד בסיד.
חלק ג - זרעים מחרישה מי-רגלים	ג' טפחים

¹⁹ במאמר נתיחס לגירסא "או סד בסיד" המופיעה בכת"י לאו וכן בכת"י פארמה, וכך גם מוכח מתוך מהלך הגמרא בדף יט ע"א למרות שנוסח הנדפס "פשיטא דוסד בסיד" ברור שכוונתו דאו סד בסיד וכך גרסת המיוחס לרבינו גרשום ע"א ואכמ"ל.

"כותל בורו" - לפשט המשנה והגמ'

"לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חברו ולא שיח ולא מערה ולא אמת המים ולא נברכת כובסין אלא אם כן הרחיק מכותל חברו שלשה טפחים וסד בסיד "

בפשט המשנה למרות הניסוח המורכב נראה כי ההרחקה הנדרשת היא 3 טפחים מחלל בורו של חברו לחלל בורו, והכוונה שירחיק מהצד הפנימי של כותל חברו כאמור 3 טפחים.

הגמרא מיד מזדעקת "פתח בבור ומסיימם בכותל" ??? - כלומר, מהיכן בדיוק עליו להרחיק, משהו כאן לא ברור. ומסבירה הגמ' "אמר אביי ואי תימא רב יהודה מכותל בורו שנינו".

הסבר למעבר מבור לכותל במשנה²⁰ נתנו הרב יעקב גנק ור' אמנון - בכותרת המשנה נקטו בור כי זה נושא המשנה - הרחקה מבור, אך בסיפא נקטו כותל כי זה נושא המשניות בהמשך: הרחקה מכותל חברו, וא"כ הסבר הגמ' הוא ממש פשט המשנה - כותל בורו, וכן בסיפא צריך מיקום מדוייק מהיכן למדוד ולכן נקטו כותל.

עכ"פ הגמ' פתרה את הבעיה של כפל המושגים, וא"כ יוצא שצריך להרחיק מכותל בורו, אלא שהגדרה זו סובלת שתי הבנות כדלהלן:

הבנה א' - הרחקת 3: כותל בורו הכוונה לצד הפנימי של הכותל, משם צריך השני להרחיק 3, וזה מתאים להבנה שהוצעה בפשט משנה.

הבנה ב' - הרחקת 6: ההרחקה צריכה להתבצע מהצד החיצוני של הכותל, שזה כנראה 3 טפחים מחלל הבור כלומר סך 6.

ניתן לדייק כי כדרך א' הבין ר' שמואל בר חופני גאון, ובדרך זו כפשט תומך ריע"ג²², לעומת זה ברור ברש"י כי הוא בחר בדרך ב' וכך במיוחס לרש"י²³. ריע"ג: כפשט נראה כי הכוונה לצד הפנימי, שהרי כך מובן איך הגמ' הסיקה שכותל בור 3 טפחים, גודל ההרחקה הוא הוא עובי הכותל (לפי"ז יוצא שכותל אחד עשוי לשרת שני בורות) וכן בהסבר הגמ' כותל בורו אין הבדל בין בור לכותל. משא"כ בפרש"י דברים אלו קשים מנין לגמ' כי עובי כותל הוא 3, וכן אין זהות בין המושגים בור לכותל. קושי נוסף לפרש"י: השימוש במונח כותל כדי לתאר צדדי בור הוא נדיר! נראה כי רש"י נאלץ לפרש בדרך זו כי למסקנת הסוגיה צריך הרחקת 6 (כך עולה מהתייש לגבי סלע הבא בידים וכן דעת הרי"ף, ר"י מגאש והרמב"ם).

²⁰ כותב המאמר איחד את דבריהם.

²¹ גנזי גאונים עמ' רכט.

²² ר' יעקב גנק (נגו), הערת העורך.

²³ (ר' שרירא גאון - הערת העורך). גנזי הגאונים עמ' רלב "שנמצא מרחיק בור מבור ששה טפחים".

מהות הבעיה

להסבר הצורך בהרחקה בנזיקין ישנם מספר שיטות אפשריות:

1. בעיה של נזק זאת אומרת מטרת המשניות בבבא בתרא היא להסדיר את נושא השכנים בכדי למנוע מצב של נזק. (כמובן לא מדובר על מצב שבו כבר יש נזק בהווה אלא הרחקה בעוד מועד).

2. הבעיה הנידונה במשניות היא כיצד לאזן בין הזכויות של כל אחד מן הצדדים. בכדי למנוע מצב בו יפגעו זכויותיו של אחד השכנים קבעה המשנה שיעורים להרחקה של שימושים שעלולים לפגוע בשכן בעתיד.

3. אין מדובר בנזק לרכושו של האחר אלא בשימוש ממשי ברכושו. כל נכס יש לו את האזור שסביבו שמסופח לאותו נכס. בכך שסומך בור למיצר בעצם משתמש בשטח לא לו, מעיין השגת גבול.

ניתן לראות חלק מסברות אלו בדעת הראשונים בסוגיא, אי"ה נרחיב בזה בהמשך.

לצד סברות אלו מעניין כי חלק מהראשונים נקטו דווקא נימוקים מוסריים להרחקה בנזיקין כגון:

שו"ת הרא"ש כלל 108 - שאלה יי "כדתנן ומרחיק מנטיעותיו של חברו ומנירו בכדי שלא יזיק כי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום והקפידה תורה שלא יעשה אדם בתוך שלו דבר הגורם היזק לחברו"

יד רמה ב"ב פ"ב ס' קז - בענין דומה סוגיית "גרמא בנזיקין" אומר: "...איסורא הוא דאסיר למגרם מידי דאתי מיניה היזקא לאינשי אי משום לפני עיוור לא תתן מכשול ואי משום ואהבת לרעך כמוך"

השוואה לחוקים קודמים

להלן מסי ציטוטים מחוקי סולון, המחוקק המפורסם של אתונה²⁴.

נוסח א': "מצווה להרחיק את הנטיעות מן השדה השכן חמש רגלים, מלבד תאנים וזיתים, שיש להרחיקם תשע רגלים, כי שורשי אילנות אלה מתרחקים ויוצאים ומזיקים לנטיעות של בעל השדה השכן גוזלים מהם את המזון ומוציאים ליחה מזיקה. מי שחופר בורות ושיחין חייב להרחיקם משכנו כדי מידת עמקם"

נוסח ב': - "המקים מחיצה סמוך למקום חבירו, אסור לו שיעבור את הגבול... (ההמשך די מקביל לנוסח א')

פאפירוס הליניסטי - מצרי מאה 3 לפנה"ס: "אם יבנה איש מחיצה סמוך למקום חבירו אל יעבור את הגבול אם כותל יבנה או בית מחוץ לעיר, ירחיק את הכותל רגל אחת ואת הבית שתי רגלים.."

²⁴ לקוח מ - יצחק בער "היסודות ההיסטוריים של ההלכה".

יש לציין כי עצם קיומם של חוקים אלו במקומות אחרים מלמד על הצורך החברתי הטבעי בהם. גם בחוקים אלו רואים בברור את הצורך בהרחקת מזיקין כגון נטיעות ובורות. בנוגע למהות הבעיה ניתן להעלות מס' כיוונים : 1) לגבי אילנות מפורש שיש פה צד של גזל . 2) לגבי המקים מחיצה "אסור לו שיעבור את הגבול", יתכן ורואים בזה²⁵ השגת גבול וכן נראה מהפאפירוס כי יש הרחקות שונות, וזה נובע מכך שלכל בניה יש טווח שימוש שונה.

מחלוקת אביי ורבא בגמרא

"איתמר: הבא לסמוך בצד המצר - אביי אמר: סומך, ורבא אמר: אינו סומך".

נראה כי אביי יותר פשוט במשנה²⁶ והראיות לכך הן :

1. המשנה מדברת על האוביקט שמרחיקין ממנו - משמע שאם לא קיים אובייקט אין צורך להרחיק. (זה בדיוק הראיות שהגמ' מביאה מהשניות בהמשך)
2. יתר על כן, רבא שסובר שצריך להרחיק ג' טפחים מהמיצר חולק על המשנה שאומרת שמרחיקין ג' טפחים מהאוביקט הניזק (נ"מ אם הראשון חפר במרחק טפח מהמיצר לפי המשנה על השני להרחיק רק שני טפחים - סה"כ שלוש, ולפי רבא שלוש מהמיצר סה"כ ארבע).
3. ע"פ פשט המשנה משמע שהראשון סמך למיצר מבלי להרחיק.

חיזוקים נוספים לכך שרבא הוא המחודש יותר ניתן להעלות משני כיוונים : הגמ' והפוסקים

1) הגמרא מקשה עליו צרור שאלות ממשניות הפרק, שש שאלות ע"פ סדר המשנה (משניות א-ג) ושלוש שאלות נוספות ממשנה י"ב עד משנה י' בסדר יורד, ובנוסף שאלה מהתוספתא. השאלה היחידה על אביי היא מהתוספתא וגם לגבי שאלה זו יש גירסא בתוסי' הסוברת כי היא מופנת לרבא.

2) הפוסקים : יש שצמצמו את רבא רק לשדה העשויה לבורות (הרמב"ם בהלכות שכנים פ"ט הי"י) ויש שאף פסקו כאביי, כך מביא הרמב"ן במלחמות (דף ט : ברי"ף) בשם אחד מראשוני הגאונים וכך מופיע באו"ז סימן לבי' בשם רבינו ברוך ב"ר שמואל²⁷.

²⁵ נראה כי חוקים אלו תואמים את דעת רבא במחלוקת שתוצג אי"ה בהמשך.

²⁶ ניתן לראות במספר במחלוקת אביי ורבא שאביי ממשיך את פשט המשנה ואילו רבא מציג דין מחודש. ראה למשל מחלוקתם בב"ב כ"ב ע"א בעימין עצמות יבשים או בשר שמן.

²⁷ הוא אף מתמודד עם הכלל שהלכה כאביי רק ביע"ל קג"ם, וטוען שאין כלל זה מוחלט.

נראה כי יסוד המחלוקת תלוי בשאלה: מה הבעיה? האם פגיעה ברכוש או פגיעה בזכויות, אביי מתייחס רק לפגיעה ברכוש ולכן בנידון דידן שהראשון חופר אינו מזיק לחברו לכן זה מותר. לעומתו, רבא מתייחס לפגיעה בזכויות, וכאן כאשר הראשון חופר הוא מגביל את חברו אם ירצה לחפור בעתיד ולכן חייב גם הראשון להרחיק.

ראשונים

ישנה מחלוקת ראשונים מה הדין במצב בו הראשון סמך בהיתר וכעת רוצה השני אף הוא לחפור בור סמוך למיצר כמה יצטרך להרחיק, האם 6 טפחים או רק 3 טפחים.

תוספות דף י"ז ע"ב ד"ה "אביי":

"אם בא אחד לחפור בור לאחר מכאן צריך הוא להרחיק כל ששה טפחים"

רא"ש פרק ב סימן ב:

"כיון שהראשון סמך ברשות אי"כ השני צריך להרחיק ששה טפחים מחלל בור"

תוס', רא"ש: על השני להרחיק 6 - לפי דעה זו הבעיה היא היזק ולכן על השני שבא לסמוך מוטלת חובת ההרחקה להרחיק את כל השש שהרי הראשון פעל בהיתר, חשוב לציין כי לדעה זו אין איסור לפגוע בזכויות, וכך נוצר עיוות מסויים שהראשון ניצל שדהו עד המיצר "על חשבון" שכנו.

רבינו יונה דף י"ז

ר' יונה מביא בשם רבותיו "אחר שסמך האחד ברשות, כשבא הב' לחפור, מרחיק ו' טפחים, שאם לא ירחיק אלא ג' נמצא מוקנו ... והרי חברו ברשות סמך, ואין לנו להזיקר."

משמע מדבריו שהסברא להרחקה היא האיסור להזיק, למרות שבכך פוגע בזכות השני.

לאחר מכן מביא רבינו יונה את דעת עצמו ואומר שכאשר יבוא השני וירצה לחפור אף הוא בור סמוך למיצר **לא יצטרך להרחיק אלא ג' טפחים** מכיון שיכול לומר לראשון "מתוך שלא היית מוקני בשעת חפירתך, מי"מ לא אניח מקומי ולא הרחיק אלא ג', בכדי נוק בורי, שאין נוק בורי אלא עד ג' טפחים, ושאר הנוק מחמת בוך הוא.."

מדויק בדברי ר' יונה שאף הוא שם דגש על נזק, אך כאשר נלגדו עומד חוסר איזון בזכויות, סובר כי טענת השני קבילה, וא"כ ישנה עדיפות לאיזון זכויות על נזק. כלומר לדעתו יש כאן בעינת שכנות.

נראה כי רבינו יונה הולך בסוגיין לשיטתו ששם דגש על דיני שכנות, כך בסוגיית היזק ראייה בעוד הראשונים שמו דגש על צד ההיזק, רבינו יונה הדגיש את נושא השכנות, ולכן לדעתו דברים רבים דוחים היזק ראייה כמו: מחילה, חזקה, מנהג וכדו', שהרי זכות שכנים ניתן להחזיק, וכן ניתן למחול עליה, אך על נזק אין חזקה. בסוגיה נוספת ניתן לראות את ההבדל בהתייחסות: ברא"ש בפרקנו (סימן ב') מופיע שאלה מדוע מרחיקין

את הגפת? הרא"ש מביא שני תירוצים: לתוס' הסיבה "דהנך מקלקלין נמי את הקרקע" כלומר זו בעיית היזק, ולרבינו יונה הסיבה "דחייש שמא יחזיק בסמיכת דברים הללו" שוב ר' יונה מדגיש את עניין החזקה מדיני השכנות.

ישנה שאלה נוספת שדרכה ניתן לחזק את הכיוון שהוצג בתוס', וכן לגלות את שיטתו המורכבת של הרשב"א, תוס' בדף יז: ד"ה "אביי אמר סומך דהא אינה עשויה לבורות" - "והואיל וכן אינו מזיק לו אם הוא סומך וקשה ל²⁸רשב"א דהא מפסיד הוא שאם יטע אילן יצטרך להרחיקו יותר מחמת שסומך זה עד המיצר דמרחיקין האילן מן הבור חמש ועשרים אמה וי"ל דמכל מקום אינו עושה לו היזק דהא דמרחיק יותר לא מפני שלא יזיקנו הבור אלא מפני שלא יזיק הוא לבור ולהכי אין לזה להניח מלסמוך בשביל כך דאם לא כן ירחיק כל כ"ה אמה את בורו". תוס' שוב דן שאלה זו בהתייחסות להיזק בלבד ומתעלם לחלוטין מהפגיעה בזכויות השכן.

להלן ציטוט דברי הרשב"א על אתר (יז): שהובאו במלואם:

דכל מרא ומרא דקא מחית מרפית לה לארעאי. תמיהא לי, לאביי דאמר סומך וטעמא משום דהשתא מיהא לא מוּזק ליה, מימ הא משעבד קרקעו של חברו במה שהוא עושה, דלכשיבוא חברו לחפור יצטרך להרחיק שישה. ורבא נמי דקאמר אינו סומך ותלי טעמא אליבא דר' יוסי בהזיקא דמרא דאיתיה מהשתא, הא לאו הכי סומך, אמאי הא משעבד קרקעו של חברו. והא למה הדבר דומה, לפותח חלון העשוי לאורה וליכא היזק ראייה על חצר חברו, דמהשתא לא מוּזק ליה, התאמר שאין בעל החצר יכול לעקב עליו כיוון שאינו מוּזקו עכשיו, ולכשיבוא למחר לסמוך לו כותל מרחיק ממנו ארבע אמות כדי שלא יאפיל, ולקתה מידת הדין בכך. ואפי' למיד על הניזק להרחיק את עצמו, ואינו מודה אלא בניזוקין דגירי הימ בבנויקין אבל בבא לשעבד קרקעו של חברו לא. ואם באנו לומר שגם כאן שני שבא לחפור אינו צריך להרחיק אלא שלשה כדינו הראשון, אינו קשה כלל, אבל לדברי מי שפירש דשני צריך להרחיק שישה קשה לי. וי"ל דאינה דומה לזו, דגבי חלון משל חברו הוא נוטל, דהיינו אוויר חברו שמועיל לו, ולפיכך אינו יכול לומר לו אינך פותח ונוטל אוויר חצירי ומשעבד קרקעי לכך, אבל גבי בור אינו כן, שזה חופר הוא בתוך שלו ומים משלו הן נובעין, ויכול הוא לומר שסמכתי ברשות סמכתי שאיני מוּזקך באותה שעה, עכשיו שאתה בא לחפור הרחק שלא תוּזקני. ותדע לך, דהא לכ"ע ראשון שבא לעשות אוצר בעליתו עושה ואינו נמנע, אע"פ שבעל הבית צריך מחמת כך להמנע שלא לעשות בבית חנות של נחתמן, והיינו טעמא כדאמרן זה בשלו הוא עושה ושני צריך להשמר שלא יזיקנו, מה שאין כן בחלון, דבחלון שבעל החצר בא לבנות כנגדו אינו מוּזק, אלט שלו הוא נוטל וממילא הוא דנסתם אורו בפניו של בעל החלון.

סיכום דבריו: הרשב"א מעלה שאלה דומה בחידושי - מדוע הסומך לא נחשב כמזיק והרי מגביל את שכנו אם ירצה לחפור בעתיד? (יש לציין כי שאלתו היא אף לרבא, וכן רק אם נאמר שעל השני להרחיק 6 וע"ש). ופה מציג הרשב"א תפיסה מורכבת המתייחסת לכל שלושת הבעיות שהצגנו כן - ראשית, בכל מקרה אסור לי להזיק (לכן השני מרחיק 6), לגבי **שיעבוד קרקע** חברו, מחלק אם נחשב כ**משתמש בשדה חברו** חייב להרחיק (המקרה שמביא בפותח חלון לחצר חברו וכך עשוי להגביל את חברו אם ירצה לבנות כותל, במקרה זה לדעתו פותח החלון נוטל אוויר חברו), אך אם משתמש רק ברשותו מותר - זה למעשה המקרה שלנו של סומך בורו למיצר כך ש"מים משלו הן נובעין", ושוב אם חברו ירצה ג"כ לחפור יצטרך להרחיק 6 שהרי הראשון פעל בהיתר ולשני אסור להזיק. שיטה זו שמציג הרשב"א הינה **יסודית מאד** שאינה מתייחסת רק להיזק, אלא גם לגורמים נוספים בהכרעה בדיני שכנות.

²⁸ הרשב"א המצוטט בתוס' הוא הר"ש משאנץ, בהמשך הדיון נתייחס לרשב"א הספרדי.

הרחקה בנזיקין כהשגת גבול / שימוש בשטח חבירו

להלן מס' מקורות מראשונים ואחרונים²⁹ המציגים כיוון זה התופס הרחקה בנזיקין כבעיה של השגת גבול, תפיסה שנידונה בקצרה במחלוקת הראשונים הנ"ל :

רמב"ן כו ע"א - נוטע עץ סמוך לכותל חבירו "שאין זה בכלל המזיקין אלא בכלל הגזלנים".

ר' שמעון שקופ ב"ב סימן א - "שבשעה שהוא משתמש הוא נכנס לגבול חבירו...".

חזון איש חושן משפט ליקוטים למס' ב"ב סימן יא' סעיף ה - "ונראה דזה שעושה ברשותו דבר המגיע ממנו נזק ברשותו של שכינו, הוי כמשתמש ברשות חבירו".

מסקנת הסוגיה

במהלך הגמרא בשאלה האחרונה על רבא (יח:) ישנם שתי גרסאות בעלות משמעות רבה לענין הפסיקה, להלן ציטוט חלקי :

ת"ש: מרחיקין את המשרה מן הירק, ואת הכרישין מן הבצליק, ואת החרדל מן הדבורים;

-טעמא דאיכא ירק, הא ליכא ירק - סמך!

-לא, כי ליכא ירק נמי לא סמך, והא קמיל, דהני קשו אהדדי.

-א"ה, אימא סיפא: רבי יוסי מתיר בחרדל, מפני שיכול לומר לו: עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן דבוראי, הרחק דבורך מן חרדלאי, שבאות ואוכלות לגלוגי חרדלאי ואי דלא סמך, היכי משכחת לה?

-אמר רב פפא: בלוקח.

-אי בלוקח, מאי טעמא דרבנן? ועוד, מאי טעמא דרבי יוסי? אפילו משרה וירקא נמי!

-אלא אמר רבינא, קא סברי רבנן: על המויק להרחיק את עצמו.

גרסא א' - אמר רבינא (בלי אלא) : רש"י,³⁰גאונים ועוד

גרסא ב' - אלא אמר רבינא : ר"ח, ר"ת ועוד

ההבדל בין הגרסאות ברור למי שלא גורס "אלא" דברי רבינא מתרצים את הקושי על רב פפא, כאשר דברי רב פפא לא נדחו, לפי זה יוצא הרחבת דברי רבא כך שדיני הרחקת נזיקין קיימים גם אם המזיק קדם (במהלך הסוגיה אפי' לוקח יצטרך להרחיק). ולמי שגורס "אלא" תירוץ רבינא בא אחר דחיה של דברי רב פפא כתירוץ העומד בפני עצמו,

²⁹ לקוח ממאמרו של צבי אילני

³⁰ ע"פ עדות הרשב"א ע"א .

ולא מדובר פה בלוקת, ולפי"ז יוצא **צמצום דברי רבא**, דין הרחקה בניזיקין דווקא אם קדם הניזוק.

הרא"ש על אתר (לענ"ד חשוב מאוד) מתייחס לגרסת רש"י ומקשה עליה מסי' שאלות:

(1) "דלא מסתבר כלל שירחיק בעל החרדל מאחר שקדם בהיתר גמור" ... ?

(2) ³¹למה המתין להקשות ממשנה השנייה ראשנה במשנה עד סוף הסוגיא ?! (אם רבא לא חזר בו וכל הקשיים שעליו נדחו קשה מדוע עורכי הסוגיא לא סידרו הקושיות כסדרם בפרק)

(3) דיוק מהתוספתא ששם משמע שהדבורים (הניזוק) קדמו.

קשיים אלו גורמים לרא"ש להכריע כגרסת הר"ח ור"ת, ראשית הם ברורים יותר בסברא ולגבי שאלה 2 מובן מדוע עורכי הסוגיא "שמרו" משנה זו לסוף שהרי היא מצמצמת את רבא, וכדברי הרא"ש "ומוז המשנה הוצרך לחזור בו והודה רבא דמותר לסמך כל כמה דלא הוי דבר הניזוק..." ועיין דברי קדשו.

תם ולא נשלם
השבח לאל בורא עולם

³¹ כפי שהוצג קודם בחלק שעוסק במח' אביי ורבא

דברים שנשא אבי בשבת "ויקהל" - פקודי" בבית הכנסת.*

פרשיות ויקהל - פקודי הן חלק מהרצף של פרשיות שעוסקות במשכן וכליו. בפרשיות תרומה - תצווה מופיע הציווי של הקב"ה למשה על בניית המשכן וכליו. תיאור הכלים הוא לפי מקומם במשכן: בקודש הקודשים מוצב ארון העדות ועליו הכפורת. ביציאה מקודש הקודשים עובר הכהן הגדול את הפרוכת ונכנס לקודש, שם נפגש מבטו עם השולחן והמנורה. ביציאה מן הקודש לכיוון חצר המשכן פוגש הכהן הגדול את מזבח העולה. בתיאור זה חסרה התייחסות למזבח הזהב שנמצא בקודש ולכיוור הנמצא בחצר המשכן. ההתייחסות לכלים אלו מופיעה רק בסוף פרשת תצווה ובתחילת "כי תישא" לאחר הציווי על בגדי הכהונה ועל שבעת ימי המילואים.

מדוע מתוארים כלים אלו במנותק מכלי המשכן האחרים? מדוע יש חריגה מן הסדר?

כדי לענות על שאלה זו, יש להבין את תפקידם של מזבח הזהב והכיוור. שניהם כלים המשמשים כאמצעי לעבודת הקודש.

הכיוור - תפקידו קידוש ידיים ורגליים של הכוהנים לפני הקרבת קורבנות על מזבח העולה.

מזבח הזהב - הכהן הגדול לפני שנכנס לקודש הקודשים היה צריך להעלות קטורת על מזבח הזהב.

הקטורת עלתה כמין עשן והדיפה ריח נעים.

מהי חשיבותה של העלאת הקטורת?

הקטורת יוצרת מסך עשן הגורם לטישטוש, לערפל. אדם חייב לעמוד לפני הקב"ה מתוך תחושה של ערפל, חוסר בהירות. בעומדו לפני קודש הקודשים על האדם לדעת שלעולם לא יידע את הקב"ה, את האינסוף; את הרעיון הזה מבטאת הקטורת.

אבי ניסח זאת כך: "כרטיס הכניסה לקודש הקודשים הוא הידיעה שאין לדעת את הקב"ה".

* תודה רבה לחיה ברנס על העזרה בשחזור הדברים.

מכתבים של אבי

למשפחתי היקרה

מה שלום כולכם

אצלנו פה הכל בסדר ב"ה, משתדלים ללאמוד, כידוע מחויבים אנו בכך "והגית בו" ואף מובטח לנו שכך רב על כק. ברור שאין זה פשוט, לציתים אתה שואל את עצמך - אולי אני מבקש לזמן? ואז כמובן צולות התשובות שזלנו מכירים "אני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני צמא והם צמאים אני צמא ומקבל שכר והם צמאים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי הצוה"ה והם רצים לבאר שחת" מס' ברכות כח צמ' ה

צריך להזכיר מידי פעם מה תפקידנו ומטרתנו בצולת.

האם מטרתי בצולת להשיג את כל הטוב במילי ונה הצוקר - או שזולמנו הוא פרוודוק, הכנה לקראת משהו כמו שאמרו רבותינו "היום לצעותם ומחר לקבל שכרם".

וכמובן שאין אני מצביר ביקורת שהרי זלנו ב"ה בבית עם זמילות חסדים רבה - אזא סתם נק' למחשבה.

על כן אני מקוה שאתם מבינים שאני צונק את הבית ממושכות - שהרי צוסק אני בתורה - כמובן שלא צריך לשכוח את הבית |

פעמים רבות הדגישו לנו שדווקא הננים הללו לפני שמקימים משפחה - אזו ננים שאפשר וכמובן צריך להתעדל בתורה - אזו ננים שאדם לא טרוד כ"כ

אז להתר' ונתראה במחנות

יצב"פ אני שלח לכם פה מס' תמונות - אם לא במציאות לפחות בתמונה... תמונה אחת שווה אלף מילים.

בי ובהצלחה לכולכם

דורש תמיד בשלומכם

למשפחתי היקרה באמת!

חזרתי רק שבוע לישיבה וכבר הגעגועים רבים, ב"ה לא משעמם {שלא תבינו שרע לי חלילה} לומדים תורה מנסים לחזור להשקפה הבריאה {לדעתי} עולם המחשבה של חז"ל זה קצת קשה אחרי שנה ב"צבא" אבל זה ודאי טוב קצת רוגע שלווה לא רדיפות וריצות

לפעמים אני מרגיש שדווקא הריחוק עוזר להבין מזה אחים ולהכיר מה ערכם באמת {ועד כמה קטנות כל הויכוחים והמריבות האמת שמזמן אני חושב כך} מסתבר שבאיזשהו מקום דווקא ריחוק מקום מקרב את הלב אולי גם אתם חושבים כך?

אוהב ומתגעגע

...

אבי

למשפחה המורחבת שתהיה שנה פוריה, שנת הצלחה בריאות וכל טוב!

[אם אפשר אבקש לתלות על המקור]

למשפחה היקרה בעולם כולו

אנכי קדום וליכי כצפון.

...

[... לדעתי כראש הכל צריכה לצמוד האהבה, אהבה בלי אפולות לכולם, תמיד לנסות להבין עם מה שלא נראה כ"כ בהתחלה, להיות מוכנים לוותר על כל דבר למצן האחר, עם את האחר עושה טעות אין כעס, עצבים, צעקות וכדו' יש הפנה וויתור. כשצריך להציר עושים זאת בצורה היפה ביותר - בנחמדות, לה עושה אורה טובה ורצון לקבל תוכחה, יחסיס כאילו יוצרים אורה טובה, כיף לכולם. (אם עם אני מכיר את האמרה "חוסק בטו שונא פנו" - בעיני אין לה מקום אלא במקרים חריגים במיוחד, שלצד" לא קיימים במשפחתנו).]

...

אוהב ללא גבול
באמת

אבי

נקודה נוספת שרציתי להוסיף - עולם הישיבה והעולם שבחוץ שונים בתכלית. בעוד בעולם הגדול "אחד אוכל את השני", תמיד חושבים איך אני אסתדר, מחפשים קומבינות בלי סוף .. בעולם הישיבה (האידיאלי) יש ערך מרכזי המנחה את חיינו - התורה ומתוכה וע"פ הדרכת רבותינו יש חשיבה כללית יותר על כלל העם לא עסוקים כל היום ב- איך ארויח יותר כסף, והסתכלות פרטית איך חיי יהיו מאושרים יותר. כאן מתלהבים מלימוד טוב ומהתקשרות לבורא עולם, עם עולם עשיר של מידות וערכים.

*במתח הזה בין העולמות עולם הדאגה לעצמי מול עולם השואף להתמסרות לבורא עולם נראה ברור שהדרך הנכונה היא שילוב נכון ביניהם - זו דעתי, ויש המקצינים לפה ולשם.

ולסיום היה חשוב לי לשלוח דברים אלו במכתב לעיונכם, אי"ה ראוי לדון בדברים אלו באריכות. ושוב אומר בלב גלוי אני אוהב בלי גבול וסוף את כולכם. והחשוב לי מכל זה המשפחה, הדבר שגורם לי אושר והתרגשות אין סוף זה הקשר האמיתי והחזק במשפחה

אהבה חסרת גבולות ונכונות להשקיע אחד בשני הכל, בלי חשבון!!!

אבי